

**Кравчук Неліна Миколаївна**

дир. б-ки Вінниц. нац. мед. ун-ту ім. М. І. Пирогова,  
вул. Пирогова, 56, м. Вінниця, 21018, Україна,  
тел.: (0432) 55-39-40, e-mail: libvnm@gmail.com

**Шаповалова Вікторія Юрївна**

заст. дир. б-ки Вінниц. нац. мед. ун-ту ім. М. І. Пирогова,  
вул. Пирогова, 56, м. Вінниця, 21018, Україна,  
тел.: (0432) 55-39-40, e-mail: libvnm@gmail.com

**УНІВЕРСИТЕТСЬКА БІБЛІОТЕКА ЯК  
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СЕРВІС**

У статті представлений практичний досвід використання різних способів інформування користувачів та популяризації надбань бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова: електронні служби, автоматизовані системи, видавнича діяльність, науково-пошукова робота з метою підвищення науково-освітнього потенціалу університету та фахового рівня працівників бібліотеки.

**Ключові слова:** сайт, наукометрія, електронна служба вибіркового розповсюдження інформації, електронний каталог, УДК-навігатор, тематичний навігатор MESH, замовлення літератури, списання літератури, буктрейлер, бібліографічні видання, методичні видання.

Сучасний розвиток освіти, науки, медицини і суспільства в цілому вимагає відповідних змін у діяльності бібліотек. Інформаційна робота, як одна з головних напрямків, потребує не тільки своєчасного виявлення, узагальнення та надання інформації своїм читачам, але й, здебільшого, змушує працювати на випередження. Тож можливості бібліотек вищих закладів освіти в забезпеченні потреб науково-педагогічних працівників, студентської аудиторії та бібліотекарів постійно розширюються й удосконалюються відповідно до рівня кожної категорії. Місце сучасного користувача в сучасній бібліотеці здебільшого оцінюється ефективною формою дистанційного обслуговування, спектр послуг якого постійно розширюється

та удосконалюється.

Першочерговим аспектом є мобільність сайту, яка визначається своєчасною інформацією про власні та віддалені ресурси. Сучасні вимоги до науковців визначили лідера інформаційної підтримки користувачів – розділи «Інформація здобувачам» та «Наукометрія»: про Scopus, Web of Science, Google Scholar та ін. Зокрема, корисна і цінна інформація знаходить своє відображення в рекомендаційному списку «Бібліотека молодого науковця» для аспірантів, магістрантів та пошукачів університету, подаються приклади бібліографічного опису літератури в наукових працях, інформація про оформлення пристатейних списків посилань відповідно до вимог світових наукометричних баз «Оформлюємо список літератури (References) для статті у журнал системи Scopus», пропонуються наукові журнали для публікацій, рекомендації «Як знайти перелік наукових періодичних видань, що входять до міжнародних наукометричних баз даних», сайти з переліком сумнівних журналів тощо. Інформація подається і в активному он-лайн режимі, і підготовлена бібліотекою самостійно. Бібліотека тісно співпрацює з проректором з наукової роботи; постійно надає індивідуальні та групові консультації науковцям стосовно створення власних профілів, реєстрації в міжнародній базі ORCID; координувала роботу для відкриття профілю університету в базі Web of Science; проводить тренінги з модераторами щодо заповнення колекцій робіт в інституційному репозитарії тощо.

Зручність та комфортність у доступі до інформації забезпечують також автоматизовані процеси, впроваджені працівниками бібліотеки. Постійне інформування на сайті бібліотеки ВНМУ про нові надходження з анотацією та змістом книг в розділах «Нові надходження» та «Праці науковців ВНМУ» доповнила удосконалена форма роботи електронної служби вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ). Завдяки технічним можливостям програми ІРБІС-64 заявлену тему чи-

тача бібліограф прописує у вигляді предметних рубрик і цей запит відображається в електронному формулярі читача. Надалі списки книг, журналів, статей та інших матеріалів, що надійшли до фонду та відображені в електронному каталозі, щомісяця автоматично надсилаються на електронну адресу замовника. Відтепер, завдяки електронному ВРІ та участі бібліотеки в корпоративній співпраці з медичними бібліотеками, кожен користувач має можливість своєчасного та ефективного отримання інформації. Використовуються також фонди інших бібліотек для ознайомлення та подальшого замовлення літератури. Зокрема, двічі на місяць на кафедри розсилаються списки з Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Національної наукової медичної бібліотеки.

Постійно проводиться робота над удосконаленням автоматизованого пошуку інформації в електронному каталозі (ЕК). Після прийняття Постанови Кабінету Міністрів України від 22 березня 2017 р. № 177 «Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десятикової класифікації» спочатку велика робота була проведена на допомогу каталогізаторам бібліотеки: на основі програми ІРБІС-64 був створений алфавітно-предметний покажчик (АПП). Тепер при систематизації по ключовому слову можна вибрати потрібний шифр і його числове значення потрапляє в призначене поле.

Згодом розпочата робота над базою даних УДК, яка створена за принципом ієрархічного словника. В першу чергу було повністю розкрито медицину (налічує більше 3000 шифрів УДК), а згодом інші галузі. Ця база зручна при перекласифікації фонду і вона автоматично відображається в УДК-навігаторі на сайті бібліотеки. Тепер по будь-якому введеному ключовому слову відображаються детальні розділи для подальшого більш точного відбору літератури. Тож читач має можливість послідовно знайти конкретну тематику та, при необхідності, роздрукувати список літератури.

Пошук по УДК-навігатору наштовхнув на створення навігатора по рубриках міжнародної системи класифікації медичної літератури MESH. Оскільки предметизатори використовують понад 58 тис. рубрик MeSH, читачу без допомоги досвідченого бібліографа важко самому зорієнтуватися в цьому масиві. Тому створено пошук на основі тематичного навігатора. За ключовим словом читач має можливість відібрати всі рубрики, з яких зможе вибрати більш конкретну до його запиту й вивести на екран всю інформацію, яка є в бібліотеці. Наразі проводяться індивідуальні та групові заняття з читачами щодо пошуку інформації, а на допомогу віддаленому користувачу створено відео-інструкцію.

Технічні можливості сприяють створенню ряду сервісів для бібліотечних працівників. Оформлення «Замовлення літератури» в АРМі «Комплектатор» значно удосконалило роботу в процесі комплектування фонду. Налаштування було зроблено відповідно до власних потреб. Крім обов'язкових полів «Автор», «Назва», «Автор замовлення» та «Кількість замовлених книг» було створено нове поле «Інформація про замовлення», куди для повної інформативності обов'язково вноситься інформація про можливість або неможливість придбання конкретного видання та причини відмови. При виборі видання на екрані з'являється коротке повідомлення щодо конкретного замовлення. Це дає змогу оперативно працювати з викладачами кафедр і будь-якому працівнику бібліотеки дати компетентну відповідь про замовлену літературу.

Штрих-кодування всього активного фонду бібліотеки забезпечило не лише впровадження автоматизованої видачі літератури, втричі скорочений час на масову видачу навчальних видань для студентів та віддалений доступ до власних електронних формулярів і перегляд заборгованої літератури на сайті бібліотеки шляхом авторизації. До сервісних послуг для бібліотечних працівників відноситься значно удосконалений процес опрацювання інформаційних ресурсів, а саме списан-

ня застарілих та зношених видань. Зчитування штрих-кодів придбаним терміналом збору даних дало змогу відділу комплектування забути про великі масиви титульних аркушів. Уже відійшов у минуле процес, коли працівники відділу брали у фонд ноутбук із сканером. Тепер все відбувається значно простіше: завдяки терміналу збору даних створюється файл в .txt форматі зі списаними штрих-кодами. Потім цей файл зі зчитаною інформацією передається у відділ комплектування, де за допомогою функцій ІРБІС-64 проводиться списання з електронного каталогу. По завершенню проведених робіт здійснюється статистичний аналіз партії та друкуються списки до акта списання.

Із інформацією про списану літературу працює також відділ наукової обробки, де проводиться робота з генеральним каталогом – єдиним картковим каталогом бібліотеки, що наповнюється. Специфіка списання загубленої читачами багатопрімірникової навчальної літератури полягає в тому, що у різних актах вилучаються назви, які повторюються в кожному акті. Тепер для зручності двічі на рік акти об'єднуються в один документ і проводиться сортування цієї літератури по алфавіту та прораховується загальна кількість тих видань, що повторюються в різних актах. Таким чином, для читача в ЕК інформація відображається своєчасно, а в генеральному – співробітникам відділу стало набагато зручніше працювати. Тож вирішено надалі продовжити таку практику.

Можливості сучасних технологій визначили нові орієнтири в популяризації надбань бібліотеки. Все частіше використовується сучасна форма інформування у booktrailer-форматі. Результатами такої роботи були буктрейлери на видання викладачів нашого університету: навчальний посібник професора П. Ф. Колісника «Клінічна вертеб্রологія»; «Симфонія життя» на книгу професора В. І. Денесюка «Етапи життя людини»; «Інші світи» на книгу доктора медичних наук М. С. Гнатишина «Ворота в царство тіней: світ очима пацієнтів психіа-

тричної лікарні». Заслуговує уваги буктрейлер на книгу професора, члена-кореспондента НАН України, академіка АМН України І. С. Чекмана «Історія лікознавства».

Цей формат зацікавив кафедру акушерства та гінекології № 2, завдяки співпраці з якою створені буктрейлери про наукову діяльність професорів П. Г. Жученка, І. А. Ситніка та доцента М. М. Рудюка, які були підготовлені до Міжнародних науково-практичних конференцій, що проходили на базі кафедри університету. На думку членів заходу, це було гідне вшанування знаних педагогів.

Любителі художнього слова позитивно оцінили буктрейлери на твори Дж. Оруелла «1984», С. Лойка «Аеропорт». З метою популяризації книги та читання серед різних категорій користувачів, розкриття фондів бібліотеки, підвищення творчого потенціалу та медіаграмотності бібліотечних фахівців, бібліотека ВНМУ як методичний центр організувала серед бібліотек ЗВО м. Вінниці конкурс буктрейлерів на художній твір «Літературний дивосвіт». Кожний учасник конкурсу проявив творчі здібності, інтелектуальну майстерність, креативний світогляд, фантазію. Результати буктрейлерів оцінені користувачами: сотні переглядів на сайті бібліотеки ВНМУ та зростаюча кількість запитів на художньому абонементі.

Інформаційно-аналітичне середовище бібліотеки складає традиційна видавнича діяльність. Діапазон науково-пошукової роботи з красназавчої медицини не має меж. Значна робота проводиться стосовно популяризації діяльності науковців університету. Щороку поповнюється започаткована у 2000 р. серія біобібліографічних видань «Вчені нашого університету», присвячена не тільки професорам-ювілярам, але й кафедрам-ювілярам: «Мороз Василь Максимович», «Формула успіху професора Ольги Яблонь», «Крізь терни до зірок» (до 75-річчя професора Г. І. Степанюка), «Наукові здобутки кафедр стоматологічного факультету», «Кафедра факультетської хірургії: історія та сьогодення», «75 років на захисті

материнства» (кафедра акушерства і гінекології) та ін. Видання «Ректори ВНМУ: погляд крізь час» охоплює період з 1930 до 2016 р. Представлені світлини, коротка біографічна довідка, список праць та література про 17 ректорів. Оскільки глибина пошуку сягає майже 100 років, то багато матеріалів було вкрай складно відшукати. Але нам це вдалося й пошуки тривають. Готується до друку видання «Співробітники та студенти ВНМУ – учасники Другої Світової війни»; здійснюється пошук про пам'ятники, меморіальні дошки видатним медикам Вінниччини та науковцям ВНМУ; пошук матеріалів про воєнний період діяльності інституту, студентський рух 1941–1942 рр. у Вінниці; видатних лікарів Вінниччини XIX ст. та ін. Йде робота над науково-красознавчим дослідженням історії розвитку бібліотеки «Нарис з історії бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова». Користуються популярністю щорічні календарі «Вінниччина медична: знаменні й пам'ятні дати», які серед більшості викладацького складу університету стали вже «настільними» виданнями. Вся друкована продукція готується не лише в друкованому, але й електронному форматах.

Розширення функціональності навчальних закладів вимагає від бібліотеки відповідних змін з урахуванням якості інформаційного забезпечення не тільки навчального й наукового процесів, але й інтелектуального і творчого розвитку молоді. Студенти й викладачі університету є палкими шанувальниками художнього слова. Увійти в таємничий літературний світ медицини допомагають рекомендаційні бібліографічні покажчики «Літературно-медична парадигма: вивчаємо медицину разом з письменниками», «Життєвий і творчий шлях Кобзаря крізь призму медицини», «Дві грані однієї долі» (про єпископа, духовного письменника, хірурга, професора В. Ф. Войно-Ясенецького). А літературні таланти студентів, викладачів і бібліотекарів представлені в збірках поезій «На крилах натхнення» (2 випуски), «Схованки душі», «Вічність – загадка», «Мелодія золотої осені», «Троянди від сина», «Подих весни» та ін.

Розширюється видавнича діяльність з метою підвищення фахового рівня працівників бібліотеки. На правах методичного центру для бібліотек ЗВО м. Вінниці готуються інформаційні листи, рекомендації, видання серії «На допомогу бібліотечному фахівцю» з актуальних напрямків роботи. Виходячи з власного досвіду, підготовлені методичні рекомендації «Списання документів у програмі ІРБІС-64», «Автоматизована книговидача в науковій бібліотеці ВНМУ ім. М. І. Пирогова». Видання «Інтеграція у віртуальний простір як складова успіху наукової бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова» узагальнює власний досвід про основні канали комунікації, через які бібліотека поширює свій контент, про можливості подальшого просування бібліотеки у віртуальний простір та наведені статистичні дані різних соціальних мереж. У методичному посібнику «Соціальні мережі в роботі бібліотек» розглянуті основні аспекти грамотної роботи у соціальних мережах для поширення інформації про діяльність бібліотек та налагодження ефективного взаємозв'язку з власною цільовою аудиторією. Враховуючи сучасні потреби читачів, узагальнено досвід бібліотек у методичних рекомендаціях «Організація відкритого доступу до бібліотечного фонду». Базові аспекти культури спілкування з читачами розглянуті в методичних рекомендаціях «Етико-моральний аспект культури бібліотечного обслуговування» та ін.

Ефективна робота бібліотеки базується на зворотному зв'язку з користувачами, внаслідок якого підготовлені аналіз «Наукова бібліотека ВНМУ ім. М. І. Пирогова. Якою їй бути?» та аналітико-статистичний огляд «Вивчення потреб англomовних користувачів у навчальній літературі». Жвавий інтерес користувачі бібліотечного сайту проявляють до започаткованих у 2016 р. дайджестів «Грантові можливості для молоді» і «Гранти та стипендії для молодих науковців». Ці видання виправдовують себе, про що свідчать звернення користувачів сайту бібліотеки.



Кожна бібліотека Вінницького методоб'єднання має власний потенціал і досягнення. Тож заслуговує на увагу колег започаткований у 2016 р. дайджест «Сучасні орієнтири університетських бібліотек», де відбувається обмін цікавими напрацюваннями. Кожні півроку працівники всіх бібліотек методоб'єднання залучаються до підготовки цього видання. Щорічний «Аналіз діяльності бібліотек ЗВО методичного об'єднання м. Вінниці» в порівняльній площині з попередніми роками інформує бібліотечну спільноту про успіхи, досягнення та недоліки кожної бібліотеки в усіх напрямках діяльності.

Аспекти діяльності бібліотечного працівника надзвичайно широкі, тож оцінити досягнення, виявити результативність, відобразити динаміку професійного розвитку та окреслити перспективи професійного зростання допоможе власне портфоліо, методика складання якого відображена у виданні «Портфоліо бібліотекаря – ваша візитна картка».

Своєрідним підсумком 50-річної публікаційної та видавничої діяльності бібліотеки є видання «Публікації працівників бібліотеки ВНМУ ім. М. І. Пирогова (1967–2017)», де систематизовані бібліографічні описи праць різноманітної видової і жанрової палітри з різних напрямків діяльності: статті, доповіді та виступи на наукових заходах, бібліографічні та методичні матеріали, бібліографічні бюлетені, дайджести та інші інформаційні видання медичної, літературної, мистецької, бібліотечної тематики. Загалом зібрано 578 джерел.

Однак бібліотека не зупиняється на досягнутому. Вона в постійних пошуках нових форм і методів роботи на допомогу задоволенню зростаючих читацьких інтересів.